

Paavo Paju

Kalastus Terijoella vuosien saatossa

Esitelmä *Merta idemmäs kalaan* –seminaarissa 3.10.2009

Terijoen elinkeinoelämä on vuosikymmenten ja jopa satojen vuosien aikana kokenut mullistuksen jos toisenkin. On ollut hiljaisen pikkukyläelämän aikoja ja vasta-kohtana taas on oltu aikoinaan Tsaarinvenäjän ja myöhemmin itsenäisen Suomen erittäin vilkkaan turismin kohteena. Maanviljelys ei koskaan ole ollut alueella kovin merkittävää luonnonolosuhteista johtuen, peltotilkut ovat olleet vaatimattomia eikä maa ole ollut laaja-alaisesti viljavaa. Sen sijaan sijainti meren äärellä on tarjonnut kalastukselle pysyvän ja varsin vakaan aseman Terijoen elinkeinojen joukossa. Aikojen alussa kalastus on tietenkin ollut pääosin kotitarvekalastusta, mutta Pietari Suuren perustettua Nevan suistoon voimakkaasti kasvavan kaupunkikeskuksen, joka tarvitsi paljon ruokaa, alkoi kysyntä synnyttää tarjontaa ja Terijoellekin muodostua kalastajien ammattikunta. Tarina kertoo, että Suomenlahden pohjukan toisella rannalla, Inkerinmaalla keskityttiin enemmän maan antimien tuottamiseen, ei niinkään suurempimittaiseen kalastukseen. Olisiko syynä asujaimiston perinteet Suomen sisämaasta. Mene ja tiedä. Maa siellä on myös viljavampaa.

Kalastus Terijoella keskittyi suurimmalta osin pienempiin kalalajeihin, hailiin, norssiin (kuore, kurvi), särkeen ja myös kiiskeen, joka oli Pietarissa suuressa arvossa. Ja jo silloin osattiin arvostaa kalan tuoreutta. Ja pääsääntö oli että kuollut kala on pilaantunut kala. Niinpä kesäaikaan Pietariin purjehdittiin veneillä, joissa oli sumppu rakennettuna veneeseen sisään. Ja talvella kiiskiä ja norssia vietiin hevosen vetämässä sumppureessa, jota sitten aina välillä piti hämmentää, etteivät kalat olisi jäätyneet veden mukana. Tietysti kuollutkin kala kelpasi, vaan elävästä sai paremman hinnan. Tätä elävyyttä kuulemma erityisesti arvostivat ylimystön kokit. Yksi perin merkillinen piirre kuitenkin kalakauppaan siihen aikaan liittyi ja se oli kalan kappalehinta. Siis kalan painolla ei ollut merkitystä vaan lukumäärä ratkaisi saaliin arvon. Saattoi siinä sumpun äärellä olla samanlainen vilske kuin nykyaikaisen tomaattialtaalla kun parasta haetaan. Olenpa kuullut aikalaiselta tarinan kun hailiverkkoon oli tarttunut iso hauki, mutta tämä harmissaan työnsi sen takaisin avantoon kun siitä ei olisi saanut kuin sen saman mitä yhdestä hailista sai. Söi varmaan miestä.

Pietari-Viipuri radan valmistuminen 1860-luvun lopulla muutti ratkaisevasti kuljetusreittejä. Ja samalla myös kalastajien ajankäyttöä. Jäi enemmän aikaa itse kalastamiseen kun ei tarvinnut käyttää aikaa kalan kuljettamiseen, johon helposti kului useampikin päivä. Joskus ehkä vieläkin useampi, mene ja tiedä. Voitiin keskittyä siihen mitä parhaiten osattiin ja samalla tietysti saaliit paranivat. Ja kysyntä oli taattu. Pietarin kaupunki kasvoi koko ajan. Ja samalla myös Terijoelle kesäajaksi muuttaneet pietarilaiset muodostivat yhä kasvavan asiakaskunnan, jolloin kalaa ei enää tarvinnut kuljettaa pitkiä työläitä matkoja vaan usein saalis saatiin myytyä jo verkkorannassa huvilanomistajien kyökkipiioille. Ja tuoreena. Ja kun välikädet puuttuivat, oli kalastajan sama hintakin jonkun verran korkeampi kuin matkojen päähän menevällä saaliilla.

Ja kesäisen kalan maitse kuljetukseen kun vielä kaiken lisäksi kalat piti jäittää. Jäätähän oli talvisaikaan tarjolla yllin kyllin. Tarve oli kuitenkin vasta kesällä eli

talvella jääpalaset(jääkapana) nostettiin ihmis- tai hevosvoimin rekeen, vietiin kellareihin, peitettiin sahanpuruilla tai puulla lämmöltä suojaan ja sitten kesän tullen hakattiin paloiksi kalalaatikoiden päälle kuljetuksen turvaamiseksi. Työlästä mutta toimivaa.

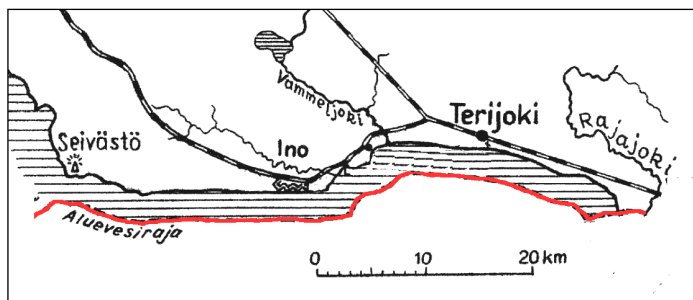
Tasaista eloa kestää kuitenkin yleensä vain aikansa ja niin ne muutoksen tuulet rupesivat heiluttelemaan myös terijokelaisten kalastajien veneitä.

Venäjän vallankumouksen aallot muuttivat markkinat vallan toisen suuntaan ja Suomen itsenäistyttyä ja rajan sulkeuduttua päämarkkinat löytyivät Viipurista, josta oli kasvanut ihan kunnan vilkas ja kokoinen kaupunki, merkittävä satamaliikenne, Saimaan kanavan päätepiste ja Itä-Suomen puun ja jalosteiden vientisatama. Mutta ennen kuin tilanne vakiintui, rajan pinnassa tapahtui monenlaista. Vallankumouksen ja vallinneen sekasorron aikana Pietarin ruokapula oli huikea ja ne jotka sinne salateitä kalaa ym. elintarpeita saivat toimitettua, tekivät kunnan tilin. Ja kalastajilla oli veneitä ja rajojen valvonta oli olematonta ja tiliä tehtiin. Ja saattoi paluussa olla veneen pressun alla piilossa entisiä vallanpitäjiä ja ylimystöä ja kun vaihtoehtona oli pään menetys, ei matkan hinnasta paljon tingitty. Paremman hinnan sai kuin tsaarin aikana hailista Pietarin toreilla. Sitten taas seuraavan haili- tai kiiskikuorman alla saattoi matkaa Pietariin tehdä muutama kivääri tai kirjallisuutta. Niistäkin sai enemmän kappaleelta kuin haileista. Raha liikkui ja kävi pyydykseen.

Kansalais-, Vapaus-, tms. sodan – jokainen kutsukoon sitä itselleen parhaiten sopivalla nimellä – Terijoen ja uudenkirkonkin kalastajat eivät tunteneet kovin suurta halua liittyä ns. punaisiin joukkoihin – Terijokihan oli eräs pisimpään punaisten hallussa olleita alueita – vaan lastasivat verkot veneisiin ja siirtyivät lahden toiselle puolelle Inkerinmaalle mitäpä muuta kuin kalastamaa. Tätä evakkoa kesti useita viikkoja, naiset ja lapset pitivät taloa yllä Suomessa ja joku kalastaja aina silloin tällöin kävi ”yöjalassa” katsomassa tilannetta ja tietoa hankkimassa.

Kalansaalis toimitettiin edelleenkin pääosin Inkerinmaaltakin Pietariin, mutta varmaan myös paikallinen asujaimisto mielellään vaihtoi sitä maan antimisiin. Tilanteen Terijoella rauhoituttua palattiin sitten taas tutuille asuinpaikoille jatkamaan kalastusta.

Rauhanteko Tartossa ja rajanveto Suomenlahdella aiheutti rannikon kalastajille suuren haitan. Mainittakoon että vielä Tarton rauhanteon yhteydessä silloinen jo Neuvostoliitto vaati itselleen Kuokkalan, Terijoen ja Uudenkirkon alueita. Silloin vielä eivät onnistuneet mutta

valtakuntien meriraja kuitenkin vedettiin kulkemaan vain n. 3 kilometrin päähän rannikosta aina Seivästön tasalle saakka eli vain n. 20 % Suomenlahden leveydestä niiltä osin jäi Suomen merialueeksi. Ja samalla kaikki tärkeimmät apajapaikat jäivät Neuvostoliiton puolelle. Alkuaikoina ei tästä ollut suurempaa huolta,

koska varsinkin merirajan vartiointi oli varsin heikkoa ja kalastus saattoi jatkua lähes ennallaan mutta vähitellen vartiointi tiukkeni ja luvattomasti "naapurin vesillä" kalastaneiden kalamatkat saattoivat venyä 2-3 viikon mittaisiksi. Ja takaisin tultiin maarajan kautta ja tietysti ilman pyydyksiä, jotka naapuri takavarikoi. Ja toisesta kerrasta aika senkun piteni. Onhan Tuota ulkomaanmatkailua suvussakin harrastettu. Mutta kuten sanottu saaliin pääasiallinen markkina oli aluksi rajan sulkeuduttua ja sen johdosta Terijoen huvilaelämän lähes kokonaan loputtua Viipurissa. Työnjako säilyi lähes samanlaisena kuin ennen vallankumoustakin. Kalastajat kalastivat, välittäjät ostivat saaliin suoraan rannasta ja toimittivat Viipuriin joko vähittäismyyntiin tai tukkukauppaan, joka välitti saalista edelleen sisämaahan ja varmaan pääkaupunkiseudullekin. Sittemmin kun Terijoen kesäturismi jälleen suomalaisten kesämatkailijoiden ansiosta nousi uuteen kukoistukseen, myös kotomarkkina muodosti merkittävän osan tuloista. Ja taas selvittiin vähemmällä välikäsillä ja säilyvyysongelmilta vältyttiin. Lisäksi kesäaikaan monet talvella kalastaneet olivat kiinni maanviljelyksessä ja paitsi että kesäajan saaliit yleensä olivat heikompia osin huonoista matalista kalavesistä johtuen, niin myös kalastajia oli vähemmän kun talviaikaan. Monilta enemmän maanviljelykseen keskittyneeltä puuttuivat myös veneet. Tämä osin auttoi ammattikalastajia heikon kalastusajan yli. Mutta myös kotimaan kalastusmatkailua harrastettiin. Useana vuonna Terijoen kalastajat lähtivät pyydyksineen "kutua vastaan". Kalojen kutu kun ajoittuu paljolti vesien lämmön mukaan ja varsinkin syksyisin siian kutu alkaa nopeammin jäähtyvissä järvissä paljon aiemmin kuin merialueella. Siispä verkot rekeen ja Kannaksen järviolueille pyytämään. Mainitaanpa että kalastusreissuja tehtiin myös Laatokan puolelle. Sitten kun kotirannoilta kuului kutu-uutisia, niin kiirehditettiin tutuille saalispaikoille verkkoja kokemaan. Muutamat kalanostajat eli raasselit seurasivat kalastajia näille matkoille. Kauppa se on mikä kannattaa. Mutta kalastus. Se on onnenkauppaa.

Pääosin kalastus tapahtui alkuaikoina – siis autonomian aikaan – verkoilla. Verkot olivat pääosin tiheäsilmäisiä puuvilla- tai pellavalangasta silmäkooltaan 15–17 millisiä ja tarkoitettu hailin, kurvin (kuore, norssi) ja pienen särjen sekä kiisken

pyyntiin. Verkkoliinat oli kudottu yleisimmin kotona ja siinä on pitkinä talvi-iltoina ollut puuhaa huonoissa valoissa – tosin taitava verkokutoja taisi osata työnsä varmaan pilkkopimeässäkin. Kutojan työkaluina olivat – ja ovat vieläkin muuttumattomina verkkokäpy, jonka ympärille ensin puuvillalanka

kiedottiin ja puunpalanen, eri mittainen jokaista eri silmäkoko varten. Ja sitten vaan solmuja tekemään. Yksinkertaista eikö totta. Ja esim. 15 mm verkkoon niitä solmuja tulee n. 5000 neliömetrille. Oli siinä vääntämistä. Suuremman kalan saalistukseen tehtiin myöhemmin ahvenelle n. 35 mm ja siialle, kuhalle ja lohelle 45–55 mm silmäkoon verkkoja. Verkkoliinahan, siis puuvilla- tai pellavalanka, on varsin lahoavaista tavaraa,

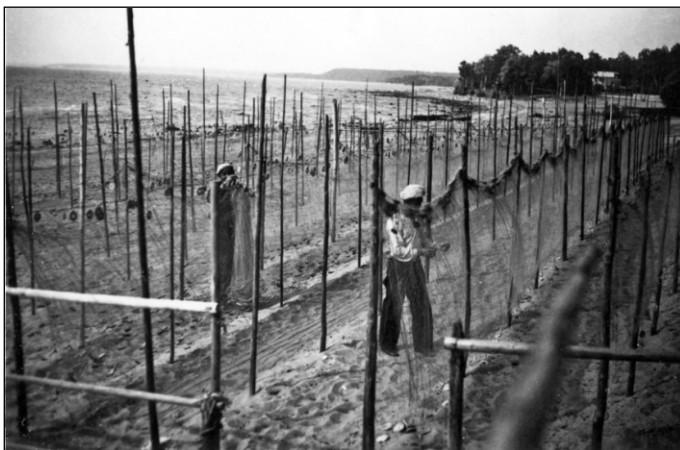
joten ennen kun verkkoon kiinnitettiin alapaulan painot ja yläpaulaan korkit, verkkoliina kastettiin joko tervassa tai myöhemmin Kateku-nimisessä kyllästysaineessa, joka keitto uusittiin tarvittaessa. Nuottakalastustakin joinakin kesinä tettiin mutta ilmaisesti huonojen tulosten johdosta se ei saavuttanut pysyvää asemaa.

Sen sijaan suurten avomerirysien käyttö oli itsenäisyyden ajan pysyvää. Niillä saalistettiin pääosin kookkaampaa suomukalaa, siikaa, kuhaa ja lohta. Parasta saalisajaa rysäkalastukselle olivat kevät ja syksy. Syksyllä tosin kalastusta haittasivat usein myrskyt, jotka jopa tuhosivat osan rysistä. Menetyt oli valtaisa.

Kalastajaperheet omistivat lähes aina kalastusvälineensä itse. Samoin veneet. Ja itse kalastus oli miesten hommaa. Terijoella ei akkaa pantu juurikaan soutamaan. Veneessä oli yleensä kolme miestä.

Jos ei omasta perheestä löytynyt, niin palkattiin renki veneeseen. Verkot saivat yleensä olla samassa paikassa pidempiäkin aikoja jos vaan kalaa tuli. Sitten kun tulo loppui tai verkot likaantuivat, ne tuotiin maihin, levitettiin verkkokeppeihin eli sohiin kuivumista ja puhdistamista varten. Ja siihen puuhaan saivat naisetkin osallistua.

Lopuksi puhdistetut verkot vielä vietiin savusaunaan saamaan viimeinen silaus uutta laskua varten. Savustettu verkko kuulemma kalasti jonkun aikaa paremmin ja savustus myös vahvisti liinan kestävyyttä.

Nykysuomen rannikkoalueilla on monenlaisia venetyyppejä – siis perinteisiä puuveneitä – jotka ovat aikojen saatossa muodostuneet juuri sille aallokkoalueelle sopiviksi ja turvallisiksi kunkin rannikon erityisolosuhteisiin. Veneethän tehtiin pääosin taloissa itse ja sellainen veistäjä, jonka vene ei sopinut paikallisiin olosuhteisiin, ei sitten palannut mereltä jatkamaan sukuaan. Luonnonvalinta toimi karnealla tavalla. Terijoella ei tällaisia tapauksia kuitenkaan sattunut lukuun ottamatta tapauksia Kuolemajärven Kyrön niemellä sekä Inon murhenäytelmää, joka vei kahdeksan kalastajaa meren syliin. Meri antaa. Ja ottaa.

Kelirikko eli rospuuttoaika ei Suomenlahden pohjukassa useinkaan muodostunut kovinkaan pitkäksi. Siperia kun jotain lähetti niin sitä tuli sitten kunnolla. Useimmiten. Ja sitten vaan jään alle verkkoja laskemaan. Saarettoman ulapan jää ei kuitenkaan ole alkuaikoina kovin vakaata vaikka olisikin paksua ja jään liike saattoi rikkoa verkkoja pahastikin niiden laahatessa pohjaa pitkin. Ja toisella puolella vaa'assa painoi se että uuden jään alta kalaa saa paremmin kuin keskitalvella. Kuten aiemmin totesin, parhaat kala-apajat sijaitsivat kaukana rannasta, useiden

kilometrien päässä. Niinpä kun jää kantoi hevosta, kalastajat veivät jäälle pyydystensä viereen pienen kalakopin, reen jalaksilla varustetun pikku"putkan", jossa oli jonkinlainen keittomahdollisuus ja mm. lavitsa. Tämä siis autonomian aikana. Kala säilyi talvella ja kalanostaja kiersi putkalta toiselle, joten saattoi keskittyä itse asiaan eli kalastukseen ja koska se loppujen lopuksi vei talvipäivästä vain osan – putkien väliseen sosiaaliseen elämään. Saattoi siinä talven aikana toinenkin korttipakka puhki kuluu. Kevään merkkien ilmaantuessa putkat taas hinattiin maihin uutta talvea odottamaan ja toimimaan kesäajan verkkovajoina. Joskus kuitenkin kävi niin, että jääkenttä lähti liikkeelle ennen aikojaan ja vei kalastajia mennesään mutta henkilötappioita en tiedä näistä tapahtumista koituneen, materiaalisia kylläkin. Rajan tultua lähelle rantaa tämäntyyppinen putkakalastus loppui kokonaan. Matka oli jalan kuljettavissa ja parhaat apajapaikat kuten sanottu jäivät naapurin puolelle.

Muutama suurempikin kala vuosien saatossa ui kalastajien pyydyksiin. Touko-kuussa -34 löytyi nuotasta 177 kiloinen sampi, jolla oli pituutta peräti 280 senttiä. Kalastajat joutuivat palaamaan rantaa ja hakemaan rajavartijat lopettamaan kalan ampumalla, koska sellaisen nostaminen veneeseen elävänä olisi ollut aivan liian vaarallista. Kala on edelleen Suomen suurin, tosin tilastointia on muutettu koskemaan vain nyky-suomen aluetta, joten olisiko siinäkin hieman "suometuttu". Kärkeä pitää nykyään Kokemäkisuuun 152 kiloinen.

Mutta onpa kameraankin osunut yksi vonkale, kuvan 56-kiloinen, jonka Luukkosen pojat saivat rysästään 30-luvulla. Kuva on otettu Tyrisevän asemalla ja lienee kalalaatikoissa muutakin saalista 200–300 kiloa. Kelpaa siinä Kalavälittäjä isoisäni hymyillä. Isäni kuvassa vasemmalla.

Viimeinen kirjattu kalastustapahtuma Terijoella alkoi 27.11.–39. Siviiliväestöhän

oli evakuoitu jo aikaisemmin ja liikkumista oli rajoitettu sekä kaikki veneillä tapahtuva liikenne kielletty ranta-alueilla. Kuitenkin armeija tarvitsi ruokaa ja marraskuun lopulla siika ja lohi tulivat lähelle rantaa matalaan veteen. Niinpä isäni – kalastaja siis – laski jalan pienen rysän marraskuuseen mereen vedenalaisten dyynien väliin kehveliin. Kahtena aamuna hän sai sen koettua itse ja saalistakin tuli. Sitten kolmantena päivänä tulivat muut miehet. Saivatko kalaa, jäi arvoitukseksi.

Kirjoituksen kuvat: Terijoki-Seura